

УДК 378.14+373.31

Світлана Якименко, Поліна Якименко

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЗАГАЛЬНА УМОВА ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті йдеться про формування професійної компетентності майбутніх вчителів як загальної умови їх педагогічної діяльності, проблему підготовки майбутнього вчителя до духовно-етичного виховання школярів, проблеми підготовки майбутнього вчителя до педагогічній діяльності у сфері духовно-етичного виховання, аксіологічну підготовку майбутнього вчителя у ВНЗ, компонент інтегровано-варіативної педагогічної моделі.

Ключові слова: компетентність, педагогічна аксіологія, педагогічна модель, духовно-етичне виховання.

Стратегічні ж завдання трансформації нашого суспільства настійно вимагають зростання ролі індивідуальної дії, креативної особистості, яка готова на швидку переорієнтацію, на якісно нову структуру мислення, стартову готовність до нестандартних дій в екстремальних умовах. Це багатогранна особистість із почуттям відповідальності, толерантності, відкритості вищим смислам, іншим культурам. Крім того, «ядро» такої особистості, безперечно, повинні складати абсолютні, вічні цінності: любов, правда, чесність, доброта, справедливість, гідність, сумління, милосердя, великодушність, нетерпимість до зла, благородство, мудрість... – саме вони мотивують діяльність людини і складають сенс її життя. На сучасному етапі, коли на перший план виходить активізація людського чинника, як однієї з умов подальшого людського прогресу, великого значення надається гуманізації суспільства. І перед вищою педагогічною школою ставиться завдання не просто підготовки компетентного вчителя, відповідального громадянина, але і людини, здатної самостійно оцінювати все те, що відбувається в суспільстві і будувати свою діяльність відповідно до інтересів людей, які її оточують.

Досвід роботи у педагогічному ВНЗ показує, що у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін і предметів гуманітарного циклу студенти отримують професійно необхідні знання, але при цьому недостатня увага приділяється духовній зовнішності студента як майбутнього вчителя, його залученню до загальнолюдських цінностей і підготовки до відповідної роботи з молодшими школярами. Впроваджена нова виховна система ВНЗ зобов'язана «передбачити всі труднощі та забезпечити якнайкращі умови для духовного зростання свідомої молоді» [4, с. 175].

Виховну систему вищого навчального закладу ми розглядаємо як сукупність закономірно побудованих та взаємопов'язаних компонентів (мети, завдань, змісту, методів, засобів, форм, результатів), яка породжує цілісну особистість громадянина – патріота України (поєднання інтелектуального потенціалу, духовності, життєвої компетентності, високого професіоналізму), формує її ціннісні орієнтації, стиль життя.

Виходячи з вищесказаного, метою виховання у вищій школі є підготовка успішної особистості, що здатна самореалізуватись в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури. Досягти поставлених завдань допоможуть нові виховні технології, що ґрунтуються на співпереживанні, позитивному емоційному оцінюванні. На сьогодні вони активно впроваджуються у виховній практиці ВНЗ за такими напрямками: у процесі викладання навчальних дисциплін, позааудиторної виховної роботи, у роботі з батьками; через соціальні інститути, взаємодію з молодіжними громадськими організаціями, діяльність студентського самоврядування.

Слід заохочувати й активніше впроваджувати у виховну систему ВНЗ проекти різноманітної тематики, цікавими та сучасними за формою проведення (екскурсії, експедиції, дебати, семінари, тренінги, конференції, «круглі столи», фестивалі, літературно-музичні композиції, аудіо- та відеопроєкти волонтерських акцій). Така діяльність ефективно позначається на формуванні життєвої компетентності, досвіду, самореалізації та розвитку здібностей студента [6].

З метою створення ефективних педагогічних умов для формування духовно-етичних якостей майбутніх учителів нами розроблена технологічна модель здійснення цього процесу, головною ідеєю якої стало створення регіонального транснаціонального консерну, освітнім центром якого є університет (Рис. 1).

Культурологічний підхід був системоутворюючим при розробці нами змісту професійно-педагогічної освіти, що забезпечує підготовку студентів до духовно-етичного виховання школярів. За допомогою аксіологічного підходу визначені орієнтири в змісті професійно-педагогічної підготовки. Відповідно до особисто-орієнтованого походу створені умови для усвідомлення майбутнім педагогом себе суб'єктом професійної підготовки.

З позицій компетентнісного підходу нами акцентована увага на результаті підготовки до духовно-етичного виховання школярів, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність майбутнього вчителя діяти в нових, проблемних ситуаціях, пов'язаних з складними явищами в духовно-етичній сфері життя людини і суспільства

Застосування даних наукових підходів дозволило нам сформулювати концептуальні основи духовно-етичного виховання і відповідної професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя з погляду вимог

модернізації освіти в умовах різнотипності світогляду, різноманіття систем цінностей; розробки механізмів підготовки майбутнього вчителя до здійснення духовно-етичного виховання школярів в соціально-економічних умовах розвитку суспільства, що змінилися, і умовах існування різних напрямів в духовно-етичному вихованні; визначення компетенцій майбутнього педагога у сфері духовно-етичного виховання школярів.

Перша група завдань направлена на розвиток духовно-етичної сфери особистості майбутнього вчителя: усвідомлення студентами значення духовних цінностей для конкретної спільноти людей; розвиток у студентів інтересу до пошуку особистих сенсів життя.

Друга група завдань орієнтована на формування педагогічної спрямованості особистості студента на діяльність з духовно-етичного виховання школярів: формування мотивації діяльності майбутніх педагогів до духовно-етичного виховання.

Третя група завдань пов'язана з формуванням компетентності студентів у сфері духовно-етичного виховання школярів, яка є сукупністю освітніх компетенцій, необхідних майбутньому вчителю для здійснення відповідної діяльності (ціннісно-сислової, загальнокультурної, суб'єктної, інформаційної, комунікативної, компетенції особистісного вдосконалення).

Змістовний компонент інтегровано-варіативної педагогічної моделі включає аксіологічну складову: знання про існуючі системи духовно-етичних цінностей і про цінності педагогічної діяльності; способи поведінки особистості відповідно до цих цінностей; досвід поведінки особистості в нестандартній ситуації (творчий етичний досвід); досвід емоційного ставлення до духовно-етичних цінностей.

Цю прогалину може заповнити спецкурс «Педагогічна аксіологія», розроблений кафедрою педагогіки початкового навчання і апробований протягом 2 років на факультеті педагогіки і методики початкового навчання Інституту педагогічної освіти.

Аксіологічна підготовка майбутнього вчителя у ВНЗ є достатньо обмеженою: студенти не знайомляться з категоріальним апаратом аксіології як науки, не завжди правильно орієнтуються у системі дійсних і помилкових цінностей, виявляються невідповідними до роботи зі школярами з їх залучення до аксіологічних пріоритетів загальнолюдського і національного характеру.

Для більш поглибленої і цілеспрямованої підготовки студентів з найважливіших аксіологічних проблем може виправдати себе, за певних умов, спецкурс «Педагогічна аксіологія», інтегруючий певне коло знань з філософії, загальної аксіології, педагогіки, історії освіти. У зв'язку з цим його вивчення доцільно запроваджувати на випускних курсах, коли студентами достатньо вивчені найважливіші проблеми філософських і

педагогічних наук, передбачені програмами вищих навчальних закладів. Вивчення запропонованого спецкурсу сприяє їх осмисленню з погляду педагогічної аксіології на якісно новому рівні, що істотно доповнює і збагачує загальнотеоретичну і, зокрема, філософську підготовку майбутнього вчителя. Необхідність вивчення спецкурсу «Педагогічна аксіологія», продиктована тим, що у період переоцінки цінностей у суспільстві, змін їх ієрархічної системи, актуалізується проблема нового педагогічного мислення і такого конструювання навчально-виховного процесу у школі, яке відповідало б запитам суспільства і самореалізації особистості. Центральною фігурою оновлення школи виступає вчитель, його професіоналізм і ціннісні орієнтири. У зв'язку з цим з'являється потреба у поглибленні знань майбутніх вчителів не лише з актуальних проблем школи і педагогіки, але і аксіології як науки про цінності.

Методологічну основу курсу «Педагогічна аксіологія» складають роботи філософів з проблем духовних цінностей, класична вітчизняна і зарубіжна педагогічна спадщина як компонент загальнолюдських і національних аксіологічних пріоритетів. В основу побудови спецкурсу покладені концептуальні ідеї, згідно з якими:

- система цінностей є історичною, у кожен конкретну епоху вона збагачується аксіологічними орієнтирами;
- загальнолюдські і національні цінності знаходяться в нерозривній єдності, взаємодоповнюючи і збагачуючи одна одну;
- у системі загальнолюдських аксіологічних пріоритетів виділяється особлива група цінностей освітніх або специфічно педагогічних.

Особлива увага при вивченні освітніх цінностей (або специфічно педагогічних) слід приділити цінностям професійно-педагогічної діяльності. Для того, щоб викладач міг отримати уявлення про те, які аксіологічні орієнтири майбутньої професії студенти вважають найбільш пріоритетними, кожен студент готував виступ з таких питань:

1. Чому я вибрав(ла) професію вчителя? Що вплинуло на цей вибір?
2. Як я готую себе до роботи в школі?
3. Що можу вже сьогодні дати дітям?
4. Що хотілося б отримати у процесі професійної підготовки у ВНЗ?

Виступи студентів з указаних питань дають можливість проаналізувати не лише ціннісні основи, що вплинули на вибір професії вчителя, але і уявлення студентів про те, що вони вважають необхідним у майбутній педагогічній діяльності, як співвідносять свої особисті якості з професійними.

Найбільш типовими є виступи, в яких студенти відзначають, що вибрали професію вчителя тому, що відчувають покликання або на цей вибір вплинув образ першого вчителя, на якого хотілося бути схожим. Студенти вважають, що в даний час вони недостатньо підготовлені до

роботи у школі, тому в процесі професійної підготовки у ВНЗ хотілося б отримати необхідні знання з психолого-педагогічних дисциплін, вивчити не лише методику навчання школярів, але і, що важливо, методику виховної роботи з формування у школярів етичних якостей і морально-етичних установок. Акцентування уваги на цьому аспекті виховання дітей, говорить про те, що майбутні вчителі розуміють необхідність роботи у становленні духовного світу дитини і її ціннісних орієнтацій.

Окрім цього, студентам було запропоновано написати твір на тему: «Моє уявлення про ідеального вчителя», в якому вони характеризували якості, необхідні, на їх погляд, ідеальному вчителю. Уявлення студентів про ідеальний образ учителя зводяться до наявності у нього певних особистих і професійних якостей.

Аналіз творів студентів дозволив зробити висновок про те, що найбільш важливими вони вважають:

- професійні знання, що включають загальнотеоретичну, психолого-педагогічну і методичну підготовку;
- особисті якості (широкий кругозір, ерудиція, любов до дітей, доброта у поєднанні з розумною вимогливістю, витримка, почуття гумору і ін.);
- наявність певних здібностей до педагогічної діяльності (вміння спілкуватися з людьми, бачити у кожній дитині її позитивні якості, тактовність, педагогічна етика).

Таким чином, ВНЗ виступає важливою ланкою у вихованні цілеспрямованої, творчої, самостійної особистості з яскраво вираженою національно-громадянською позицією, ціннісні орієнтації і спосіб життя якої зумовлені потребами часу і суспільним розвитком. Насьогодні важливим питанням є вдосконалення системи виховання, впровадження новітніх виховних технологій у зміст освіти, аби забезпечити її якісно новий високий рівень.

Проведене дослідження повністю не вирішує всіх проблем підготовки майбутнього вчителя до духовно-етичного виховання школярів. Напрямами дослідження можуть стати проблеми підготовки майбутнього вчителя до духовно-етичного виховання школярів в системі додаткової педагогічної освіти, виявлення педагогічних умов становлення у студентів педагогічних ВНЗ різних типів духовності, визначення ступеня впливу духовності педагога на духовно-етичний розвиток особистості школярів. Вимагають додаткового дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя до кожного з напрямів педагогічній діяльності у сфері духовно-етичного виховання.

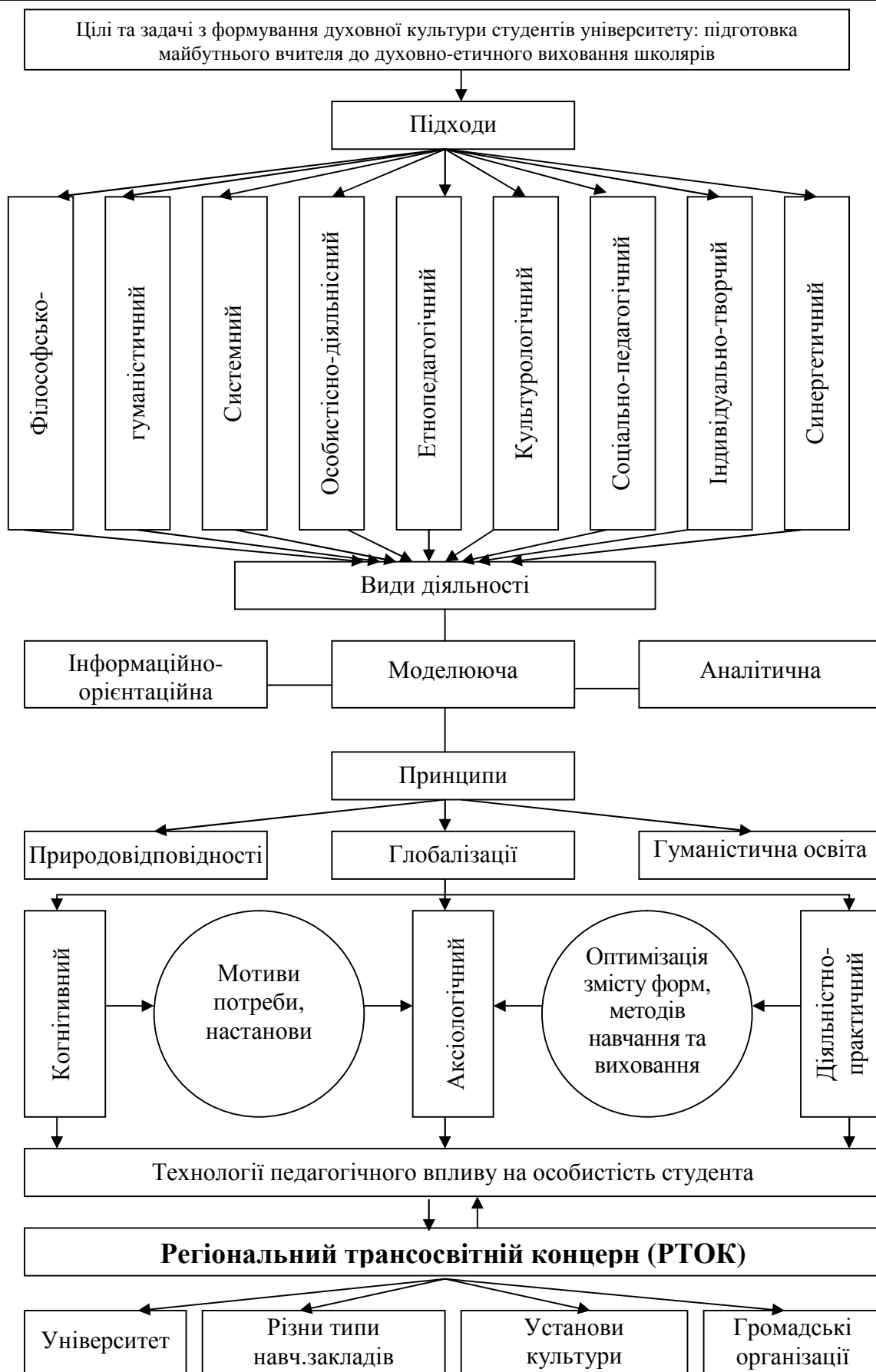

Рис. 1. Модель формування духовної культури студентів вищого педагогічного навчального закладу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адольф Владимир Александрович. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / Адольф Владимир Александрович. – Красноярск, 1998. – 310 с.
2. Зеер Эвальд Фридрихович. Психология профессий : учеб. пособие / Ф. С. Зеер. – М., 2003. – 336 с.
3. Маркова Аэлита Капитоновна. Психология профессионализма / А. К. Маркова – М., 1996. – 309 с.
4. Сухомлинский Василий Александрович. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. Т. 1. / сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль, А. И. Сухомлинская. – М. : Педагогика, 1979. – С. 25–265.
5. Ушинский Константин Дмитриевич. Избранные произведения. – Вып. 2. – М., Л. : Из-во АПН РСФСР, 1946. – С. 171–172.
6. Черкашина Т. В. Розвиток моральності як пріоритетний напрямок у формуванні взаємин (на прикладі ВНЗ I–II рівнів акредитації) / Т. В. Черкашина // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2005. – Вил. 64. – С. 115–118. – (Сер.: пед. науки).